

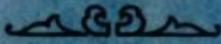

С. Комиш-вацький

Мазепа

драма в 5. діях.

Ціна 35 цнт.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
ім. Тараса Шевченка.

168 East 4th Street,

New York, N. Y.

МАЗЕПА

— ІСТОРИЧНА ДРАМА —
В 5. ДІЯХ і 6. Картинах

зложена по поемі А. С. Пушкіна, „Полтава”.

С. Комиш-цький.

КАРТИНИ :

- 1-ша: Лукавий Гетьман;
- 2-га: Донос царю Петрови;
- 3-та: Запорожець Палій;
- 4-та: Замисли Мазепи.
- 5-та: Казнь Кочубея;
- 6-та: Полтавський бой.

— 1919. —

Накладом Української Книгарні ім. Т. Шевченка
в Нью Йорку.

— Д І Е В І О С О Б И : —

Мазепа Іван Степанович, Гетьман України.

Кочубей Василь Леонтевич, генеральний судія.

Любовь, його жінка

Марія, їх дочка.

Іскра, шурин Кочубея.

Палій, полковник.

Василь Незбієнко, молодий козак

Орлик, військовий писар.

Чечель,

Войнаровський, } полковники.

Оксана,

Малашка, } дівчата.

Сторож при вязниці.

Перший,

Другий, } чоловік.

Жінка.

Перший

Другий, } сердюки.

Кат.

Дівчата, парубки, козаки і нарід.

ДІЯ I.

Будинок Кочубея, на ганку стіл, круг стола дзиглики, з другого боку тополя біля неї лавка, килимом покрита. Малашка і Оксана ставлять питво на стіл, ростеляють килими.

ЯВА I.

Малашка. А ти і не знаєш чого се ми так працюємо сьогодні.

Оксана. От таке не знати.

Малашка. Сам гетьман гсотовати буде у нас, як весело буде, зберуть ся козаки, дівчата, почнуть ся співи, танці; я се запевне знаю, бо гетьман наш ясновельможний дуже любить наші українські съпіви і танці. Старий вже, а як почує пісню, або побачить дівчину з козаком танцюючу, то він неначе молодіє.

Оксана. Старий, старий... а закохав ся в нашу панночку Марусю. Чи знаєш ти, я бачила не раз, як він переодягшись простим козаком, неначе молоденький, воркує з нею у съому садочку.

Малашка. А вона либоń забула Василя,
вогнем пала до гетьмана старого.

Оксана. Грішне діло! Адже гетьман хреще-
ний батько нашої панночки, їм же побратись
не можна.

Малашка. Гетьманови можна. А от з Васи-
лем що станеть ся коли дізнаєть ся про зраду;
він на сїм тижневі з Січі повернув ся і певно
буде тут сьогодня.

Я В А II.

Виходить Любов, (несе на таці золоту велику
чарку.)

Любов. Гаразд, так... Ну, а тепер дівчата
візьміть килима і простеліть от тут, (де сидіти-
ме Мазепа), тоді все буде як слід для прийому
дорогого гостя. (Дівчата пославши килим, пі-
шли). Сьогодні справжній празник у нас...

Я В А III.

Виходить Марія.

Любов. От за се люблю, що так хороше
прибралась, моя дитина. Василь твій молодий і
батько твій хрещений — гетьман наш ясно-
вельможний, не налюбує ся тобою. Голубка
наша єдиная!... (Цілує її). Піду я де що при-

готую, а надто варену треба смашно заправить, бо гетьман наш любить веренуху більше ніж меди і вина. (Пішла).

Марія. (Пройшлася по садочку зірвала рожу, замислившиесь, підходить до дерева). Василь... і гетьман!... Як серце бе тривогу... Молодий, хороший як сьвіт — Василь... і старий, величний як небо засіяне зорями — мій гетьман! Краса злинєє і молодий вік пройде, а розум, сила могуча і слава, слава гетьмана мого не поляже, вона виросте на весь мір, вона осяє і мене своїм роскішним промінням.... (гордо) Гетьманша!... О, мій милий, мій дорогий ясновельможний гетьман, тебе кохаю я і твоєю буду!

Я В А IV.

Виходить Василь.

Марія. Василь!... Що йому сказати і як вітати його, незнаю...

Василь. Марусю, не пізнала. О, Боже милий! Дай подивитись ся на тебе, зірка ясненька. Чого ти мов не рада, що я прибув до тебе.

Марія. Василечку, ти так зненацька впав в садок, що я і не збегну, як привітати гостя дорогого. Сідай, розкажи, я рада бачити тебе живим, здоровим і певно славним лицарем — Січовиком. Сідай-же братіку.

Василь. „Братіку”... От я знов дома, на Українї, знов бачу тебе моє серце, Марусечко моя!... Давно кохаємо ся з тобою, а тільки козакові перш треба слави лицарської здобути, покуштувати лиха, помірятисй з бусурменом, а тоді вже з жінкою кохати ся... (Сів біля неї). Правда, Марисечко. Чого ж мовчиш?

Марія. Я слухаю твою розмову.

Василь. Скіньчивши в бурсї всю науку, ми з товаришами на бистроногих конях полетіли в Січ — в школу лицарської слави, а звідціля на чайках через море; на мог тих хвилях в купі з вітром буйним мішали море червоною крою бусурмен. Перше я боявся, що батько твій, судія наш генеральний, тебе не згодить ся віддати мені за жінку; тепер же друге діло, я в славі, на запоріжі сотником мене зробили, не сором глянути козачеству чесному в вічі, тай і гетьману самому! Хоч правду я тобі скажу: він мені не до вподоби, не добра слава йде про нього...

Марія. (Встала, він теж). Що кажеш ти Василю. Мені здається, не був би гетьманом Мазепа, колиб не добру славу мав; а розумом з ним не зрівняється ніхто! О, як він хороше вміє говорити!... До нашої-ж сімї прихильний мов би рідний, схилюсь до нього і любо мені стане... Ти сам побачиш, швидко має він приїхати до нас.

Василь. Для тебе все готов я зробити, але

ніхто не зможе прихилити мою душу до Мазепи, бо він хидний і лукавий, найкращі люди проти нього...

Марія. (Гордо). Мазепа, гетьман наш ясновельможний, в почоті і розумніший дріхих, йому завидують всі і через те не люблять. Яка у нього мова красна, коли почне говорити, здається ся слухала-б день цілий, очий не одвела-б — така у нього люба мова...

Василь. І ти мені се кажеш... Дивно і страшно мені слухати твоєї речі, я бачу в них до гетьмана прихильність надзвичайну.

Марія. Скажу тобі Василю щиру правду: Не знаю чарів тих, які до гетьмана мене приворожили.

Василь. Марусю, на що рвеш ти мое серце. Не вже-ж кохаєш ти Мазепу?

Марія. Не знаю і сама що діється зо мною. Перше здавало ся мені, що з тобою на край сьвіта полинула-б. тепер же гетьман так мене причарував, що в ті дні коли не бачу я його — то мов не жива ходжу. (Трохи не заплакала, але здергала себе). Тобі як братові сказала того, чого не знає ніхто ще й досі... Не гнівай ся-ж на мене, а прости коли вразила твоє я серце.

Василь. Марусю, не вже забула ти берег Ворскло, де присягалась ти кохати мене до смерти! О, краще-б я пропав у бусурменів в не-

волі нїж маю я на волі сушити свою душу від зради милої...

Марія. Василю, серденько, мій братіку! — Прости мене за муки, що я тобі не жданно вчинила... і краще пожалій мене, бо Бог його зна які мені прийдеть ся муки пережити, коли дізнається ся батько і мати... (Здалека чути трубні згуки оповіщаючі, що гетьман їде, чути галас людський: „Ура!... Хай гетьман вік живе!...”) — О, чуєш.

Я В А V.

Виходить Любов.

Любов. (Вибігаючи з будинку). А, Василю, здоров! Марусю — серце, гетьман їде, біжм хутше йому на зустріч. (Біжить за куліси).

Марія. Ходім, ходім мерщій матусю! (Біжить за матірю). А ти Василю, жди нас тут. — (Зникають).

Василь. Закохана в гетьмана... Мене-ж братом тільки лічить!... Чого ж я так спішив сюди... Пройшли як сон щасливі хвилини і мрії золоті розвіялись як дим. (Згуки наближають ся, Марія і Любов перебігають через сцену зникають в будинок, музика грає марш.)

Я В А VI.

Виходить Кочубей, Любов і Іскра.

Кочубей. А, Василь, здоров козаче. До речі, сьогодня гетьман гостює у нас.

Я В А VII.

Виходить Мазепа, Орлик, Чечель, Войнаровський і Нарід під згуки марша і галасу народу.

Любов. (Налявши в золоту чарку, зустріч Мазепу, все стихло). Милости прошу, дорогоого гостя.

Мазепа. (випив). Щиро дякую. Здоров куме! (Цілують ся). Пан Іскра! (Чолом).

Кочубей. А се, покійного Незбієнка, полковника Михайла, синок. Сотник Василь.

Мазепа. Хтож сотником його пожалував.. Ішось не знаю.

Кочубей. Він на Січі заслужив собі сей уряд, як тільки вийшов зі школи Київського братства.

Мазепа. Е, бач! Молодий, вчений і сотник; люблю, люблю! (До Василя). Може вже і проти татарви ходив?

Василь. I не раз, ясновельможний гетьмане! Не раз моя шабля гостра вмивалась кровю бусурмен.

Мазепа. Чий справді... От то й добре, таких мені тепер і треба. Латини же тямиш ти хоч трохи.

Василь. Вчив ся.

Мазепа. Добре, добре! я тобі знайду і діло. Знаєш куме, у нас щось мало вчених, дуже мало, а треба-б щоб старшини своїх синів вчили в Київі; а я скажу; таких я не люблю, робити ся добре вміє, а всеж погано, як вийде на полковника, а підписать себе не може. Я учусь від нашого царя Петра, ви-ж знаєте, як він вчених любить.

Всі А як же, знаємо, ясновельможний гетьмане.

Кочубей. Милости прошу Іван Степанович, куме дорогий, ясновельможний наш гетьмане, сідати та одвідати вишнівки, слиянки та гарної запіканки, я вже й не знаю як і приймати, чим зможу частувати дорогого гостя і всіх вас панове.

Мазепа. Спасибі тобі Василь Леонтьевич за щире слово і шанобу. (Сідає, за ним всі сідають, крім Конубея і його жінки, до Василя); Сідай і ти козаче, я з старшинами своїми приймаю тебе до гурту. Пан Орлик, треба його записати до війська нашого і спробувати в першім ділі. (До Кочубея). Люблю я вчених, гарних козаків, як гляну то зараз і свою молодість згадаю.

Василь. Дякую за ласку ясновельможний Гетьмане, не пристало мені, молодому козакові, сидіти за гетьманським столом, не стою я ми-
лости такої, в військовому ж ділі послужу я щи-
ро.

Мазепа. Чуєте панове... Слухайте та по-
вчайте дітей своїх. За се розумне слово я по-
дякую тобі козаче; а тепер йди. (Василь пішов).

Любов. (Підносить до Мазепи чарку на та-
ці). Пане наш гетьмане від серця широго ба-
жаю вам благополучія.

Мазепа. (Бере чарку). За се я широко дякую.

Кочубей. (Наливаючи чарки). Милости
прошу покушати вареної.

Мазепа. Се мій здавна, змолоду любимий
напиток, краще всяких медів і вин.

Любов. Хай окошить ся все лихо на тому
хто виведе варену.

Кочубей. Нема краще в світі як варенуха
наша.

Любов. І смашна і веселить і зараз до съпі-
вів тягне.

Кочубей. Милости, викушайте панове стар-
шинство хто що любить, тут єсть всякі ви-
стоялки.

Мазепа. Випємо панове за здоровле хо-
зяйки, щоб вона довго ще жила, та нас запе-
канкою смашною частувала.

Всі. Пошли Боже віку довгого. (Пютъ.)

Кочубей. (Наливає всім, собі також, дає чарку Любові). Тепер пане гетьмане дозволь нам випити за твоє здоровле.

Мазепа. Дякую.

Кочубей. Хай же наш ясновельможний гетьман буде здоров і ворогів своїх хай під ноги топче всіх. Віват!

Всі. Віват!...

Мазепа. Спасибі і тобі Василю, за щирий привіт. Ну, а тепер давай сюди козаків та дівчат, хай поспівують і потанцюють по старому звичаю.

Кочубей. Зараз. — Гей, хто там, гукніть-но хлопці з двору, тай дівчат покличте.

Мазепа. (До Любові). А деж моя люба хрещениця, Маруся?

Любов. Вона вийде зараз.

Мазепа. Ну, що пане Василю, надумавсь ти, що я тобі казав, і досе ще вагаєш ся?

Кочубей. Ясновельможний пане гетьмане, не ображай мене своїм химерним домаганням, не пристало тобі ніби молодому юнакові дратувати свої мрії і примушувати мене йти проти своєї совісти.

Мазепа. Опамятай ся Василю, про які химерні домагання ти натякуєш. Я на увазі мав діло військове, котре від тебе, як судії військового, належить; а ти мене не зрозумівши, докоряєш мріями молодими... Я догадав ся, ти про Марусю думав певно.

Кочубей. Прости мене, беру всю річ свою назад, а тепер я зрозумів свою помилку, за млина військового ти нагадать мені хотів?

Мазепа. Так...

Кочубей. Цілком згожуюсь з тобою і все зроблю так, як ти казав мені раніш... Але про діло потім, а тепер ось козаки і дівчата пошанують твою милості піснею і танцями..

Я В А VIII.

Виходять Хлопці і дівчата.

Всі. Щиро вітаємо ясновельможного гетьмана.

Мазепа. Щиро дякую!

Кочубей. А ну-те хлопці і дівчата потіште ясновельможного гетьмана піснею і танцями.

(Співають):

„Побратає сокіл з сизокрилим орлом”...

Мазепа. Спасибі, спасибі! Як глибоко запада в серцеві пісня наша...

Кочубей. А тепер веселої до танців. — (Співають і танцюють).

Мазепа. Спасибі молодята!... Як кров мою розворушив танець козацький. Ех... Орлик, дай їм на мед. (Кидає їм гроши).

Гурт. (Збираючи). Щиро дякуємо, ясно-

вельможний гетьмане!... (Пішли.)

Кочубей. Милости прошу дорогих гостей, до господи. (Всі заходять в будинок.)

Виходить Марія.

Марія. Ясновельможний татко мій, своїм чарівним поглядом дав знати, щоб вийшла я в садок. (Сіла). Сьогодна батькові про шлюб він скаже наш і я тремтю від страху, коли подумаю, що батько мій не згодить ся... А не згодить ся певно; бо на шляху моого щастя стане кумовство і те що він, мій сужений, мій хрещений батько.

Я В А IX.

Виходить Мазепа.

Марія. Мій гетьмане ясновельможний, король, батько мій, сужений, коханий! Я занудила ся сьогодня, ждуче щасливого часу, щоб воркувати в купці з тобою.

Мазепа. Найкраща з всіх зірок українського неба, ти на землі сумуєш. Ти хочеш бути в купці з сонцем України — зо мною.

Марія. Біля тебе — мій король величний! Бериж мерщій свою до себе зірку, бо без тебе зануджу ся я.

Мазепа. Сьогодня все скінчу я з твоїм батьком; і зіронька моя, моя кохана Маруся проміням ясним освітить палац мій в Батурині, палким коханям, пахучим подихом рожевих уст своїх напоїть там владику, що царство її широке готове.

Марія. О, царю мій, владико рідної України! (Цілють ся).

Я В А Х.

Виходить Кочубей.

Кочубей. (Побачивши) Ясновельможний гетьмане! так не годить ся зневажати мое чесне імя.

Я В А XI.

Виходять: Любов, Іскра, Орлик, Чечель і Войнаровський.

Кочубей. Не давно я думав, що твої речі про шлюб з Марусею моєю — старечій жарт, але на жарт я одповів тобі, щоб ти свої зальоти кинув; скажи-ж мені тепер, що означає те, що я тут зараз бачив.

Мазепа. І перше я не жартував і зараз не жартую, кохаю я твою Марусю і шлюб з нею хочу взяти.

Любов. Що чую я!... О, Боже правий! —
Хрещений батько женитись хоче на своїй дочці!...

Іскра. Не вже то правда. Гріх тяжкий!

Кочубей. Пане гетьмане, опамятай ся, тебе і нас всі люди засьміють! Батьків завіти, народний звичай, совість, віра — не дозволять шлюб такий. Я червенію соромом за тебе, ти проти Бога йдеш! Не може шлюб такий благословити свята церков!

Мазепа. Не розумієш сам, що ти говориш. Звичай не закон, а шлюб з Марисею благословить владика.

Любов. Скорійше мертвою її готова бачити, ніж жінкою твоєю — куме! Споглянь на себе і на неї, не мужем, батьком вона тебе величать повинна.

Мазепа. Для вас се диво, знаю я; а тільки зрозумійте і ви обоє; не силою я хочу взяти у вас дочку, а по добрій її волі, по согласію її. Василь Леонтевич, я не дозволив би собі про се назати, коли-б не мав на те від самої Марусі слова, вона мене коха не менше ніж я її кохаю, і вже давно згодила ся моєю бути жінкою. — Просю-ж тебе — не ставать на шляху до нашого щастя і дать своеє согласіє на наш шлюб.

Кочубей. Ніколи на сьвіті! Ти чарами її до себе причарував, ти зілями напоїв її нещасну і я, як батько, повинен ратувати своєї дитини душу і обороняти честь свою, ніхто не съміє

зневажати моє чесне ім'я!... О, будь проклят день той, і час, в який закралась в голову твою така пекельна думка! Від нині дружбу і кумівство з тобою я на віки розриваю і зараз же прошу покинуту мою хату і більше вже не заглядати ніколи в неї!

Мазепа. (Спокійно). Василь Леонтевич, о-памятай ся! Ти генеральний наш судія, а не юнак який, у котрого бракує розум, щоб зважити свої палені речі; подумай з ким ведеш розмову. Спитай других коли забув ся сам, хто я.

Кочубей. Бачу, знаю, не забув ся! Ти гетьман, а я батько, пан в своєму дому і не дозволю я нікому безчестити свою сім'ю. (Вихоплює шаблю).

Мазепа. Сім'ю твою я не безчестив, ти сам себе безчестиш паленими і не розумними річами... В своїм дому ти гостя шаблею страхаєш... Прийди до розуму, хоч на хвилину і сам послухай, що скаже та чию ти честь задумав боронити. Марія, серденько мое, скажи при всіх — кохаєш ти мене, і хто тобі дорожчий — батько, мати, чи я — моя голубка?

Любов. Чого-ж мовчиш, моя дитино....
Промов же своє слово!

Кочубей. Марусю, серденько!

Любов. Дочка моя кохана!

Мазепа. Люба Марусечко, кажи!

Марія. (Кидається до батьків). Моя ти любая матуся, мій тату дорогий! Простіть ме-

не, благаю вас, я з серцем справитись не можу... Люблю ясновельможного я гетьмана і з ним готова жити і вмерти для нього рада. — (Кинулась до Мазепи). О, мій коханий! Для мене ти дорожчий всіх, дорожчий самого житя! (У Кочубея пада шабля з рук).

Любов. Ай! (Пада зомліла на руки Іскри).

Мазепа. Чув, Василь Леонтевич.

Кочубей. В монастир її віддам спокутуватъ тяжкий свій гріх!... Тебе-ж з дому чесного мого, жену!

Мазепа. Орлик, звели коня давать! (Орлик пішов. До Кочубея). Гляди щоб ти не каяв ся за свій дрийом і словами, якими ти мене вітав сьогодня... Прощай, судія мій генеральний!... (Йде).

ДІЯ II.

Світлиця Кочубея, гарно вбрана, з ліва стіл.

ЯВА I.

Любов (Входить з бочних дверий, знервована, заплакана, ламає руки. Боже мій! Куди вона поділась. (В середній двері). Ніхто ще не вернувся. (Відходить). Нема її і доси, куди ж вона поділась... Куди... Гей, хто там.

ЯВА II.

Вимодить: Палажка і Домаха. (Куплять ся біля дверий).

Любов. О, Діво пресвятая! Ратуй мене, бо я не можу дати собі поради... (До дівчат). — Нема ще посланців і доси?.

Дом. Нема ясновельможна пані.

Любов. О, Боже! Вона втопилася!... Підійті на Ворскло,, спитайте у рибалок чи не бачили вони нашої панночки Марусі... Чого-ж ви стоїте?

Малашка. Вельможна пані, заспокойтесь, — дайте час, посланці прибудуть і принесуть вам певні вісти.

Любов. Я ждати більше не можу, повинні скоро повернутись Василь Леонтьевич, що я йому скажу, коли спитає де дочка.

Я В А III.

Виходить Козак. (молодий)

Любов. Ну, що, знайшли?

Козак. Нема нігде, вельможна пані, ані у Прудченка, ані у Іскри.

Любов. О, серце замірає! Перелякали дитину монастирем і довели до згуби...

Я В А IV.

Виходить Пріська.

Любов. Нема, нема, я знаю, я бачу по очах! Та що-ж ви мовчите, чи оніміли?

Пріська. Нігде нема, вельможна пані. Ось і козак вернув ся, що об'їздив весь берег Ворскло...

Любов. Мерщій, мерщій його сюди покличте. (Слуги всі пішли.) Коли-б хоч Незбієнко Василь на сей случай нагодив ся, та брат мерщій приходив, чи не дали-б вони якої ради, бо я вже голову стеряла.

Я В А V.

Виходить Козак.

Козак. Ясновельможна пані, обїздили ми з Мироном всіх сусідів, весь берег Ворскло отляділи, питали скрізь людий і рибалок, але ніхто не бачив панночки Марії, до Незбієнка Василя я заїздив, але нема дома, вже третій день як він поїхав у Батурина...

Я В А VI.

Виходить Іскра.

Любов. Ох, братику! Яка я рада, що ти прийшов... (До козака): Йди собі. (Козак пішов). Ти чув яке нещастє скoilось. Пропала десь Марія, без сліда.

Іскра. Чув, чув...

Любов. Щож ти мені пораєш братику, як на твою думку, куди-б вона поділась?...

Іскра. Треба сестрице підождати і виявити ся все само. Я так догадуюсь і ся гадка мов ножем штиха мене в серце...

Любов. Щож таке. Кажи...

Іскра. Чи не втікла вона в Батурина до свого хрещеного, до Мазепи; а може й не сама вона втікла, а Мазепа переманив її до себе, бо де хто з козаків вчора бачив, як гетьманський ри-

дван, оточений навколо сердюками, з лісу виїхав по захід сонця і прудко мчав ся він по Батуринському шляху.

Любов. Так, так, тут правда є... Се він лукавий, злий, єгидний змій, украв у нас єдине дитя; він вирвав з грудий моїх серце і осоромив чесне імя!

Іскра. Стрівай, даремно не слютуй, бо може перекази сї ще й не правдиві. Деж Василь Лентєвич?

Любов. Він до полковника поїхав в Полтаву... Що нам робити?

Іскра. Не можна ради тут придумати ніякої, поки все не виявить ся само. Мені здається, коли в Батурин втікла, то я не думаю, щоб гетьман rozум stratив і захотів держати силою Марію при собі, такий вчинок від нього всіх старшин одверне... Але, стрівай лиш сестро. (дивить ся в вікно), здається що Василь приїхав.

Любов. Він, Боже правий! У мене в очах потемніло, здається серце вискоче з грудий, як я йому своє нещастє роскажу...

Іскра. Він не дитина і не баба сестро, він з'уміє rozумом своїм знайти як діло повернути; а тільки ти йому не говори про те, в чім ми самі далеко ще не переконалися.

Я В А VII.

Кочубей. Ага, до речі брате я тебе застав, маю що росказати. Здорова Люба, що з тобою. Ти плакала. Тремтиш вся! Кажи, що сталося... Чого ж мовчиш. Не муч мене, я знать повинен все...

Любов. Марії нашої нема вже другий день, куди поділа ся, не знаю... Шукали скрізь і не знайшли, мов провалила ся крізь землю.

Кочубей. Як же то? ніхто не бачив і не знає, коли і куди поділа ся з двору?...

Любов. Після обіду позавчора Маруся в садку сиділа, а я лягла відпочивати і певно всі поснули, бо не знає ніхто, куди вона пішла.

Кочубей. На горе родила ся вона і виросла на гріх і муки нам!... Вона в Батурин втікла до гетьмана Мазепи! Він, безбожний єретик, — зманив її з рідного гнізда і заклює голубку.

Іскра. Росказують, що бачили в той вечір, коли Марія сchezла, з лісу виїхав гетьманський ридван оточений навколо сердюками.

Кочубей. Так, я зразу догадав ся! (Сів, замислив ся).

Любов. О, коли так, то бодай йому спокою не було ані хвилини, за гріх такий смертельний — бодай його нудьба зсушила, а з кожної сліззи моєї, що за сю ніч пролила, хай родить ся гадюка злая і сотні тисяч їх нехай злізуть ся

до купи і смокчуть кров Мазепи, поки зістануть ся одні кістки!...

Кочубей. О, колиб і справді сталось так, я кари іншої бажати-б не хотів йому... Покрив безчестям вічним він моє чоло і плями тії, якій він наложив на чесне моє імя — не можна змити нічим, тільки кровію одною!...

Я В А VIII.

Виходить Василь.

Василь. Правда батьку! По слову одному я зрозумів що й вам відомо те, що знає весь Батурин, я зараз відтіля, загнав двух коній спішивши вас оповістити про Марію і попросити поради, я думаю зараз вернутись в Батурин до гетьмана, убити його за честь Марії, а себе віддати на суд козачеству чесному.

Іскра. Я рад пристати на все, аби помсти-
тись, та тільки ти мене послухай брате; не так
Мазепа себе в Батурині обставив, щоб ти доста-
ти зміг його своєю власною рукою і перш ніж
попадеш в будинок ти до нього, повір мені, те-
бе обвинуватять в зраді, посадять в темницю і
жили вимотають з тебе.

Василь. То я усю Полтавщину і Запоріжжя
проти Батурина поставлю, зруйную прокляте
гніздо і вирву звідтіля нещасну голубку.

Іскра. Коли Полтавщина і Запоріжжя ста-

нуть поруч з нами, то певно гетьман зараз паде до ніг, але де певности взяти, що наше лихо і образу всі приймуть одностайно за власне діло, тут зразу важко вибрати шлях до помсти.

Кочубей. (Вставши). В голові моїй в одну хвилину родить ся тьма замірів — прудких як блискавка, страшних як грім небесний, вони пораду шепчуть і бурю в серці підняли таку могучу, що все вона зламать готова без жалю!... Слухайти сюди панове: Гетьман задумав зрадити великому цареві і все вже готове у нього, він передається Карлу королю коли війна почнеться; я маю певні докази цього і зараз же великому цареві листа пошлю, підпиши ся і ти мій брате зо мною разом, щоб більше віри цар доносу дав.

Іскра. Я сам відгадую давно заміри гетьмана лихого і час тепер прийшов оборонити рідний край від бід тяких—які накликать він задумав, єднаючись таємно з Шведом. Я підпишу, я згоден!

Кочубей. Спасем ми родину свою, цареві службу вірную докажем і разом з тим, за честь потоптану — сімї, лукавому Мазепі ми відплатимо. — О, всім житям готов я заплатити, аби побачити єгидну голову Мазепи! Тобі-ж, мій сину, я поручу везти великому цареві лист.

Василь. Давай сюди твій лист, мій батьку, я гаятись не буду нї хвилини!

Кочубей. Виймайте шаблі ви свої і клятву тут на шаблях, перед Богом ми дамо, що тайну сю під серцем будемо носить. (Держить навхрест жаблі, до Любові). І ти клянись.

Лябов. Житям, дитям своїм клянусь!

Василь. Клянусь я честю лицаря, клянусь я своїм коханем до Марусі, клянусь я прахом батька рідного моого — замір сей свято зберегти!

Іскра. Своєю кровію клянусь!

Кочубей. (Розрізняючи шаблі). Амінь! (До Любі). Звели сідлатъ моего коня, що кримський хан мені подарував, не знає він утоми, як со-кіл він прудкий і як орел могучий!

(Пішли: Кочубей в бочній, а Любов середній двері).

Василь. О, добрий кінь! Свою я душу в нього перелію і він почує яке святее діло ми виповняємо. Ми будем летіти і день і ніч, щоб швидше стати перед сонцем Руської землї, а там до ніг царя я припаду і передам твої листи мій батько!

Я В А IX.

Виходить Кочубей і Любов.

Кочубей. (Вносить лист, чернило і перо). Підпишись і ти мій брате. (**Іскра** підписує, до Василя.) Давай сюди твою ти шапку, в неї ми

лист зашиємо. (Лист і шапку дає Любові а она зашивав).

Василь. Благословіть в дорогу. (На коліна).

Кочубей. Всевишній будь нам покровитель і підкрепи його на тяжкий путь, для родини нам дорогої пошли мир, а ворог наш нехай загине і все житя його розвіється як дим.— (Василь встав).

Любов. На сину шапку і свято бережи її.

Василь. О, тепер шапка ся дорожша мені самого житя, за шапку я готов віддати всій добра батьківські, коня, червінці і свій меч, а шапку той дістане — хто голову мою зрубає з плечий. (Йде).

— З А В І С А. —

ДІЯ III.

Картина 1-ша.

Світлиця Мазепи. На столі гетьманська булава.

Мазепа на сцені.

ЯВА I.

Виходить Орлик.

Мазепа. Що скажеш мій Орлик дорогий.

Орлик. Все йде своїм шляхом, сьогодня будуть тут Чечель, Войнаровський і сам Палій, а козак той, що возив доноса, зоветься Незбієнко, він канув як в воду; єсть чутка, — і вона певна, що він на Січ подався і сіє там ворогування проти тебе — гетьмане ясновельможний.

Мазепа. Щеня!... Стрівай, я доберусь і до тебе! Сьогодня взятий Кочубея і Іскру на допрос, а як допитувати їх — тебе вчить не треба.

Орлик. Все виконаю, як велиш ясновельможний гетьмане.

Мазепа. А там... а там!... О, мій Орлик! і ти орлом ширяти будеш по під небом!... Ячує шелест, сюди йде Марія, покинь мене на

самоті.' (Орлик пішов). Здається все задумано
гаразд і йде як слід, найважчий путь, єднання з
Карлом, вже скінчився і я стою біля межі, але
межу від мене відділя глибоке проваля....
один щабель зламався і вниз лети без повороту. Сумні думки моє чоло посіли... А що як не
подужаю вирвати з кігтей орла замучену не-
щасну голубку — Україну... А... А тут ще
Марія серце закувала в роскішні кайдани і че-
рез те я став ходить не твердою стопою... —
Геть з дороги все!... Вперед як перше без жа-
лости і страху.

. . . Я В А II.

Виходить Марія.

Марія. Владико мій, ти тут?

Мазепа. Тут, тут, моя кохана.

Марія. Я цілий день тебе не бачу, мучусь..
Для тебе я забула все, батька, матір, честь ді-
вочу і нічого не жалію; а ти памятаєш ту ніч
як стала я твоєю, ти заприсягався тоді по вік
мене любити, скажи, чого так швидко мене роз-
любив...

Мазепа. Зіронька моя, раю мій! Тебе люблю
я більше слави, більше власти. Я рад би був не
розвлучати ся з тобою, коли ж діла військові —
щасливії хвилини віднімають.

Марія. Чого ж ховаєш ся від мене. З старшинами проводиш дні і ночі, на бенкеті недавно пив здоровя Дульської; скажи мені, ти Дульську ту кохаєш?

Мазепа. Марусю, ти мене ревнуєш. Мені се любо, зіронька моя! Тебе забути, на другу промінить.. Ніколи в сьвіті! А щоб душа твоя була спокійна, тобі повідаю велику тайну; задумав я ослободить Україну. Султан турецький, Кримський Хан і Шведи з Карлом поможуть нам; так от, які діла мене від тебе одривають, тепер настав жаданий час і треба съміло поборотись.

Марія. Мій коханий, ти будеш королем! — О, як тобі пристала корона царська!

Мазепа. Ох, моя дитина, не треба забігати вперед, ніхто незнає сьогодня, що жде його на завтра.

Марія. Тебе жде слава, я певна в тім! Величний погляд твій, твоя могуча сила духа, все съвідчить лише одно — славу і славу!

Мазепа. А як плаху.

Марія. Тебе я не переживу, з тобою я піду і на плаху.

Мазепа. Ти любиш так мене, скажи-ж мені, моя голубко, для тебе хто дорожший, чи я чи батько?

Марія. На що ти мене питиєш. Ти знаєш сам, що я для тебе забула все.

Мазепа. Так я дорожчий батька.

Марія. Не муч мене таким питанем, ти знаєш сам.

Мазепа. Марусечко моя, послухай: як би мені і батькові твоєму приняти смерть прийшло ся, тебе-ж поставили судією, кого з нас двох ти осудила-б?...

Марія. На що рвеш'ти моє серце?

Мазепа. Марусю, скажи!...

Марія. Що з тобою, ти побілів як полотно і грізно так питаєш. Аби ти був зімною, мій коханий, я все готова в жертву принести.

Мазепа. Так памятай що ти мені сказала. (Цілує її). Тепер їди і заспокой ся, бо зараз прийдуть тут старшини.

Марія. На добранич моє щастє. (Пішла).

Мазепа. Горличка моя, невинная голубка, як щиро ти мене кохаєш... Батька на суд мій віддала!... Так, для діла повинен він вмерти... Ох, як жаль мені, що скінчилось так, — але перемінити сього не можна.

Я В А III.

Виходить Орлик.

Орлик. Кочубей і Іскра вже в темниці.

Мазепа. А ще які новини?

Орлик. Приїхали старшини Чечель і Войнаровський, а з ними й Палій.

Мазепа. Клич Чечела і Войнаровського сюди, Палій же жде нехай, ти відведи його в другу половину. (Орлик пішов). Я здихаюсь тебе сердитий і палкий Палію, бо погодитись з тобою ніяк неможна: ти ділові стоїш на перешкоді, то краще погубить тебе одного.

Я В А IV.

Виходить Чечель і Войнаровський.

Чечель і Войнаровський. Ясновельможному гетьману чолом.

Мазепа. Вітаю вас панове полковники мої! Я важне діло до вас маю.

Чечель. Що звелиш, я жду приказу.

Войнаровський. Скажи і я піду в огонь і в воду.

Мазепа. Від мене маєте полковничий уряд, найкращі маєтки на вколо, коли-ж війна скінчиться, — то золотом і інчими нагородами я вас не обділю. Нам треба Карлу королю допомогти, потім і він поможе нам. Страшна не поборима сила з нами: Султан турецький, кримський хан! Хто проти нас встоїть...

Чечель. Хтось йде!...

Войнаровський. Пан Орлик.

Я В А В.

Виходить Орлик.

Мазепа. А які пан Орлик вісти. Кажи, кажи, ніхто тут не почує... Вони свої.

Орлик. Станіслав Лящинський обіщав всі умовини прислати з княгинею Дульською.

Мазепа. А Карло що?

Орлик. Він на все присогласив ся і обіщав грамоту післати.

Мазепа. А кримський Хан?

Орлик. Коли війна почнеть ся, то з ордою він як туча налетить.

Мазепа. А султан турецький?

Орлик. Той вагаєть ся ще поки... Послати йому треба брила — два червінців і певно він на все присогласить ся.

Мазепа. Послати... Ви чуєте панове, яка з нами сила. А золота чи мало у Кочубея. Іскри і Палія єсть. (до Орлика), Поклич до мене Палія. (Орлик пішов). А ви панове йдіть в сю комнату. (Показує на бочні двері), я вас покличу в свій час, ви съвідками в розмові нашій станете. (Чечель і Войнаровський пішли в бочні двері). А тепер милости прошу дорогоого гостя — Палія! О, до твоїх червенців я давно вже добираюсь...

Я В А VI.

Виходить Палій.

Палій. Низенько кланяюсь, почот і пошаниова ясновельможному від мене!

Мазепа. Милости прошу я гостя дорогоого.

Палій. Що трафилось таке, які знов бусурмени збирають ся на рідний край. Чи Турки голомозі, чи Татари, чи може ляхи усаті — Щож, шабля біля боку! Коли богато голомозих росплодилось, або у ляхів повиростали довгі вуса, — той голови ми постинаєм і вуса вкоротим.

Мазепа. Не те мій батьку! Прогнівав ся на тебе цар великий.

Палій. Як!... Цар на мене має гнів. О, Боже! Я для царя віддам всі скарби мої! Нехай він тільки слово скаже і Палій старий, побиту лихом голову свою, віддасть за нього без вагання! І з жменею своїх вірних козаків піде на ворога — хоч би він стократ дужчий був за мене!

Мазепа. Одне говориш, а друге робиш батьку; війну ведеш з ляхами на свою руку, а помочі королеві не даєш і ми тиряємо союзників.

Палій. Союзників... Ясновельможний гетьмане, якої помочі нам ждать від ляха. Король їх Август без престола і з ним зісталась жме-

ня голодних шляхтичів, не вже повинен я віддати їм все, що добув тяжкою працею і кров'ю... Ні, гетьмане ясновельможний, поки рука моя зугарна шаблю тримати то шляхті не віддам я тих земель.

Мазепа. Палію, ти забуваєш про союз з законним королем Августом...

Палій. Ні, нема у ляхів сьогодня короля! Вони сами бунт проти Августа вчинили, а Станіслав Лещинський з Шведом за одно, він ворог нашого царя і я воюю проти нього.

Мазепа. Палію!...

Палій. Ні, ні!... Готов єднатись краще з Шведом і в купі з Карлом королем приборкати лахів...

Мазепа. Мовчи, Палію!...

Палій. А!... Так й ти за ляхів? Скажи по правді... I булаву твою, знак гетьманської влади, своєю шаблею з рук твоїх я вибю.

Мазепа. Мовчатъ!

Палій. А голову твою — де зародилась зрада родині, віри і цареві — я власною рукою відітну! (Вихопив шаблю).

Мазепа. Гей, хто там!

Я В А VII.

Виходять: Чечель, Войнаровський, Орлик
і два сердюки.

Мазепа. Пани полковники, ось зрадник перед вами! Палій не слуха царських наказів, — війну веде против союзників його, до Шведа він пристать задумав... Я умоляв його тут зараз від зради відсахнутись, а пан Палій розгніяв ся так, що шан забувши мій, підняв на мене шаблю.

Орлик. Ясновельможний гетьмане наш, я бачив все і чув, що зараз тут сказав Палій.

Всі. І ми все бачили і чули.

Палій. Як!... Бодай чорти побрали вас зрадлива і лукавая старшина!... Так се стара лисиця розставила тенета щоб лева впійматъ... Виходить — шабля козакові більше не потрібна... Тепер зрадою лихою потайно з за причілка нападають!

Мазепа. Вяжіть його!

Палій. Геть, супостати!... У, погана челядь, злякала ся шаблюки! О, коли-б на сей раз ви нехристи були — старий Палій показав би, як вміє він рубати ворогів, а на своїх не піднімається рука... Ясновельможний гетьмане, я чув що у лицарів є звичай — у полонних шаблю відбіратъ, — на і мою! (Той хоче взяти). Дай Боже, щоб вона не осквернилась ніколи

кровію православних, а щоб попала в руки
містника і покарала зраду. (Цілує шаблю) --
Прощай вірная дружино! На, візьми! (Мазепа
показує Орлику, той взяв).

Мазепа. Взять його!

Палій. Геть руки, поганці! (Вийма з за пояса булаву). Палій палковник і без зброї.....
(Всі повернулись за ним, крім Мазепи).

— ЗАВІСА. —

Д І Я III.

К а р т и н а Д р у г а.
Декорация таж.)

Я В А I.

Марія. (Входить по павзі, одягнена як для сну, в білому). Щемить моє серце, думки страшні трівожать душу і женуть сон з моїх очей. В тяжкій дремоті зараз я бачила свого отця, закутий в кайдани, в сльозах, він щось мені шептав і страшно, і жалібно в голові моїй звенить те шептініє і давить серце.

Я В А II.

Виходить Мазепа.

Мазепа. Чого ж так пізно ще не спиш? Йди голубко лягай спати, бо вже сьвітає...

Марія. Біжить з очей моїх спокійний сон; я так стрівожена за батька як ніколи. Скажи мені, мій милий, де батько мій тепер. Ти певно маєш вісти.

Мазепа. У Московщину поїхав по ділам і

вернеть ся через тиждень, тоді помиримось з ним і мир відпраздуєм весілем. Чого ж ти тяжко так зітхаєш. (Цілує її в голову). Йди і спи, моя голубко.

Марія. Ти не обманюєш мене? Може не добре що з батьком в Московщині, далекий стало ся, бо сон страшний я бачила і ним стрівожена.

Мазепа. Не вір, голубко, снам... найкращий сон тоді, як тихо спить ся. Йдиж, йди! — Пора тобі давно відпочивати. Йди!...

Марія. На добра-ніч (поціловавши його, пішла).

Мазепа. Невинна горличка моя! Твоє серце чисте — віщує горе... Що станеть ся з тобою, коли довідаєш ся ти, що батько твій вмер на пласі і приговор йому я підписав тією самою рукою — котрою стан твій обнімав... О, судьба!... Що робиш ти зі мною. — Ти вихрем-чиш мене вперед і все що на шляху моїм стоїть я роздавить повинен — а ні, мене роздавлять вороги!... Смерть, смерть противникам моїм і перший з них приняти смерть повинен Кочубей!... Позолотило вже восток і скоро сьмілий Кочубей і добрий Іскра, перед козацькою громадою, житям розплатяться своїм за смуту... Страшний сей день на довго язика укоротить всім ворогам моїм, задавить смуту, яка шипить наколо і ми далеко спокійніше наблизимось до мети... (Вийшов).

Я В А III.

Виходить Марія.

Марія. (Зворушена, нервово). Куди мені від страху дітись. Я чула голос батька, він плаував і тяжким молотом неначе хто його по голові ударив!.... Я чула як череп хруснув!... Ох, як серце ние. Татку, де ти... що з тобою. Татку мій коханий, на що я покинула тебе... (Ридає). Тату, мамо — я вас бачу, ви плачите обоє! Не плачте, після сієї ночі я зрозуміла, як я вас кохаю... Я втечу звідсіля до вас, я буду з вами тільки прийміть мене, не проклийте... (Плаче).

Я В А IV.

Виходить Любав (одягнена в чорнім.)

Любов. Марусю, серденько мое!

Марія. (Кинулась до матері.) Матусю!....

Любов. (Спішить сказати). Донечко, моя єдина, я пильне діло маю, тільки балакай тихо, щоб часом не підслухав хто...

Марія. (Цілує матір). Так се не сон!? Я бачу вас, матусенько. Я обнімаю вас, я лію на ваші руки слози... О, Бог зглянув ся над муками моїми... А татко дома? Як його здоров'я? Я каю ся матусенько... Я завтра думала втікти до вас...

Любов. Нещасная!... Нічого ти не знаєш, від тебе утаїли...

Марія. Що, що матусю? Ти страшно так говориш, скажи!

Любов. Батько твій писав про гетьмана листи цареві, тепер же гетьман осудив його за се на смерть і сьогодня чутъ съвіт перед козацькою громадою зрубаютъ голову йому на пласї!

Марія. (Несамовито). Ай... Мамо, страшно! Страшно слухать! Я від твоїх річей розум потеряла... Стрівай, мовчи, се певно сон мені приснлив ся!... Хто се... ти, матусю.... обізвись!

Любов. Я, я! Опамятай ся дитя мое! Спіши, мерщій проси ти гетьмана, щоб батька він помилував, ратуй його від смерти.

Марія. До гетьмана, до гетьмана мерщій матусю! Йому я в ноги впаду, я втоплю його в сльозах, я розстоплю його старече серце, молить, просить його я буду і він помилує, він не посміє кров батька пролити, коли дочку кохає... Ходім! (Йдути).

ДІЯ IV.

Вязниця.

(Кочубей в кайданах, прикований до стіни; біля нього глечик з водою і кавалок хліба).

ЯВА I.

Кочубей. Тихо як навколо, чую як серце в грудях беть ся... Скоро, скоро воно на віки замовкне... А ніч яка ясна, місяць червоним съвітлом землю обливає і зорі всі, мов очі праведних — смиренно дивлять ся на мене... Послідня ніч, як заміра душа моя!... Чуть съвіт сьогодня повезуть мене на плаху... Деж mestник. Де!... Хто-ж помстить ся над гетьманом єхидним — за честь України, за честь поругану мою і моєї дитини... О, Marie, Marie! Не вже ти обезуміла в кохані і в купі з гетьманом лихим мені ти смертний приговор писала... Ні, не хочу вірить я сьому!... Вона нещасна не знає нічого, він все від неї утаїв.... О, кол-б я знов, що ворог мій зірвавшись з своєї високості злетить в позорне провалля і понесе за зраду кару — на смерть пішов би як на празник... Я смерті не боюсь, як лицар на

війні нераз я їй дивив ся в очи, а думка та, що
ворог мій зостанеть ся без помсти і буде довго
панувати — томить перед смертною тоскою ду-
шу... О, Господи! укороти тяжкі мої тут му-
ки... Дай день, дай смерть мерщій! — Брязг
ключів за дверима). Я чую стук... Так рано.
Не вже кати мої зібрались ще раз мене мучи-
ти... О, відверни від мене Боже нові муки!

Я В А II.

Орлик. Будьте здорові вельможний пане.

Кочубей. Чого ти хижий крюк від мене хо-
чеш?

Орлик. Прийшов тебе клювати, ясновель-
можний наш судія.

Кочубей. Діявол ти! Не трій моїх хвилин
послідних.

Орлик. Молив ся певно... що-ж, приготуй-
ся!... А путь не близький з землі на небо. —
(Сьміється).

Кочубей. Доволі!...

Орлик. (Грізно). Де там доволі! От як си-
ва голова твоя покотить ся до ніг моїх — то-
ді буде доволі.

Кочубей. О, Боже! Відніми язик у нього!..
Чого від мене хочеш ти. Хі — я не сказав, що
гетьмана хотів згубити я з помсти... Себе
призвав я винуватим, чого тобі ще треба?

Орлик. Всій Україні, тай нам виходить
всім відомо, що ясновельможний судія наш ге-
неральний — скарбів богато мав, а всі його

скарби повинні перейти на військову казну, меж тим: ні золота, ні срібла у тебе не знайшли нігде, так ти от скажи, куди все те добро ти поховав? Адже на той сьвіт ти його не візьмеш...

Кочубей. Ти правду кажеш! Я мав великої ціни три скарби, я в них кохався, моє все щастя в них було і перший скарб найбільший — честь моя, її ви питками у мене відняли... — Другий мій скарб, душі моєї половина — дочка моя, котру любив я як житя своє і сей скарб дорогий украв у мене гетьман!... — А третій скарб від Бога даний — жизнь моя, — його я Богові віддам.

Орлик. Жартуєш пане судія, а жартами мене не вдоволиш! Кажи мені ти прямо — де скарби...

Кочубей. Скарбів своїх з собою я не брав, коли ж вони потрібні вам, підіть в льохи мої — шукайте там... Беріть дочку мою — вона покаже все, а я нічого більше не скажу.

Орлик. Так ти не хочеш сам, по добрій волі, про всі скарби свої нам розказати... Гей, хлопці!

Я В А III.

Виходить Кат і два Козаки.

Орлик. Стряхнуть його на дibi і дать со-
тню батогів! (Пускають ся його взяти, кат го-
тується).

Кочубей. Молю вас всіх, не мучте мене,
ведіть мерщій на плаху.

Орлик. Рано ще, а перед смертю я ще з'у-
мію примусити тебе сказати — де ти свої скар-
би склав.

Кочубей. Я вже сказав.

Орлик. Упертий старець! Беріть його. —
(Беруть).

Кочубей. Не вжеж нї в кого з вас не беть
ся серце жалем... Одну хвилину підождіть...

Орлик. Чого-ж ви стали?

Кочубей. Остановись й ти!... Перед то-
бою тут стоїть, побитий лихом, судія ваш ге-
неральний, перед котрим перше не съмів ти і
пари з уст пустити, тепер же так знущаєш ся
як хочеш сам! Нї серця, нї душі нема в тебе, —
лютий кате!

Орлик. (Бє його ногою). Мовчи, стара со-
бако! Беріть його! (Чути згуки бубна для збір-
ки народу). Щастє маєш, що вже пора нам
їхати на плаху. Вяжіть його!

Кочубей. (На колінах). О, добрий ангел
смерти! Ти вічний спокій всім даєш, ти вже

вітаєш близько біля мене... Прилинь, прилинь, мерщій сюди, візьми мою ти душу, не дай катам знущати ся наді мною і над моїм тілом... (Встає, до Орлика). Тобі і всім прощаю я обиди... (до козаків). Скажіть, коли побачите дочку мою, що я й її прощаю... Ходім, ходім мерщій, там смерть мене давно вже жде, вона одна мене з любовію пригорне і заспокоїть. О, Господи, підкрепи мене! (Пішли).

Я В А IV.

Виходить Сторож.

Сторож. Нещасний Кочубей!... Богато їх перебуло тут і серце мое вже привикло спокійно виряжать гостій своїх на смерть, тепер же так його здавило і жаль такий всю душу обгорнув — мов батька рідного я зараз поховав. За що-ж се над ним такеє лихо сталось... Не вже дочка тому виною... (Дивить ся в вікно). Яка сила народу... Гетьман гарцює на коні... О, Боже! Василь Леонтевич вийшов на поміст... Сиве волося вітром розвіває... Щось говорить, поклонив ся людям, всі зняли шапки... Ліг на плаху!... Ай!... Голова відскочила!... Прощай на віки добрий чоловік.. Прости мене коли я винен в чім перед тобою...

Я В А В.

Виходить Марія.

Марія. Де татко мій. Скажи мені, він тут?

Сторож. Був тут.

Марія. Деж він тепер. Скажи мерщій!

Сторож. О, панна дорога! Немаю сили говорити... Он гляньте в се вікно.

Марія. (Глянувши в вікно). Ай... Кров!... Кров батькова в мене на руках!... Душегубка я, убила батька!... (Ридає). Татку, тату мій коханий, прости мене... (Стерявшись). Ай... (падає зомліла).

— З А В И С А. —

ДІЯ V.

Обгорілий будинок Кочубея. — Скрізь руїна. Біля будинку сидить дід, нарід переходить через сцени зі скарбом. За сценою чути: Бійка щаблями, стрільбу з гармат, біття у бубни, грають у труби.

ЯВА I.

Чоловік 1-ий. Чуєте, то Швед з Москалем вагається ся. Сьогодня раннею зорію під Полтавою баталія почалась, перше близько чути було як страшно ревли гармати, тепер же не наче трохи стиха.

Дід. Господи, яке нещастє скойлось: там війна, тут панночка наша все спалила, Василь Леонтевичу голову зрубали, панна без вісти пропала... Куди-ж ви підете тепер. (Бійка).

Чоловік 1-ий. Я таке місто в лісі знаю, що нас не знайде там ніхто. Харчі у нас є — той пересидимо лиху годину. Ходім з нами.

Дід. Йдіть з Богом, я не піду, бо пані як вернеться, то не буде кому її води подати, тай панночки сердешної мені жаль.

Чоловік 1-ий. А деж вона?

Дід. Ходить скрізь по лісі обірвана, голодна, а як навернеть ся сюди то я її нагодую.

Чоловік 2-ий. Ходім, нічого ми нікому не поможем, то хоч самі в певнім місті поховаємось, поки ще в полон не всіх нас забрали...

(Бійка). Чуєте?

Дід. Страшно!...

Жінка. Ходім мерщій.

Чоловік 1-ий. Прощайти діду, нехай вас тут оберега Господь.

Дід. Спасибі.

Чоловік 2-ий. Ходім. (Всі пішли).

Дід. Всі покинули, пустка на вкруги....

Піду пошукаю панночку. А ось і вона.

Я В А II.

Виходить Марія.

Марія. Там майдан страшний, де таткові голову зрубали, я туди не піду, там таткова голова, на неї страшно глянути, вона вся кровлю залита і крівавими очима жалібно дивить ся на мене... О, он вона!... Тату, тату!... Я не хотіла твоєї смерти, то гетьман!... (До діда): Чого тобі від мене треба? Проч! Ти всю мене замазав кровлю... Зараз побіжу скупатись в

річці і втечу від тебе на батькову могилу, там тихо, тихо... Я там звію собі гніздечко, бо я тепер пташка... Полечу по Україні і пошукаю матусю. (Сьпіває):

„Ой колиб я молодая, та крилечка мала...

„Забула....”

(Бійка). Ой, се за мною гетьман шле сердюків... Та не піймаєш... я полечу зараз високо, високо... Спущусь до річки і сковаюсь на дно...
(Махає руками мов би летіла).

Дід. Панночка любая...

Марія. Хто се?...

Дід. Я. Каленик. Той що вам казки росказував, як ви ще маленькі були.

Марія. Маленькою... Я була маленька і була велика, а тепер мене нема. Ти помилився, йди від мене, я тебе боюся, у тебе таке біле волося, як у гетьмана! Он глянь яка страшна голова, з неї кров тече!... Ой, батько мій!... Він слідком за мною ходить!...

Дід. Заспокойте ся панночко, тут нема нікого; ходіть.

Марія. Чого ти ластиш ся до мене. Душегубе, ти батька вбив!... Ні, не піймаєш я в річку заховаюсь на саме дно... Геть, не впіймаєш!... (Махаючи руками, пішла).

Дід. Нешастная дитина!... Піду за нею назірцем, може утомить ся, та ляже де, то хоч свитиною прикрию. (Пішов).

Я В А III.

Виходить Василь.

Василь. Боже, се те гніздечко, де мила моя пташка, Маруся, щебетала. Хто-ж тебе пізнає любеє колись гніздочко. І ти зруйнованé!... Деж ти ластівочко з поломаними крильцями. Де?... Чи вмерла, чи жива?... О, яка мука дать серце!... Хтось йде!...

Я В А IV.

Виходить Дід.

Василь. Дід Каленик, ти?

Дід. Я, пане Весилю! А ви се як сюди попали. Чи не були в баталії з Шведом?

Василь. Бив ся цілий день.

Дід. І щож там чути?

Василь. Ми Шведа роздавили, женуть їх наші; тим часом я провів старого Палія відпочити, а сам сюди довідатись прийшов... — І щож я бачу... Скажи, старий, хто се спалив будинок?

Дід. Панна Марія...

Василь. Марія? Деж вона? Що знею?...

Дід. Божевільна... Я ось зараз біг за нею, так куди таб, як птиця, не дігнав.

Василь. Боже, вона жива!... Куди вона пішла?

Дід. Либоń до річки, вона все кров батька бачить на собі і обмивати її ходить... — (Бійка).

Василь. Ходім, знайдемо її. (Пішли).

Я В А V.

Виходить Мазепа.

Мазепа. Погибель, кінець!... І хто-б зміг би подумати, що так станеть ся. О проклята!.. Для чого я з'єднав свою долю з божевільним гонивітром — на погибель, на сором, на згубу! Праця цілого житя в невіть що пішла за одну хвилину... Пекло, куди-ж ти мене завело... Чого-ж ще сподіватись... Всі кинули... У, наймити погані, не вмієте ділити без користі горя час!

Я В А VI.

Виходить Орлик.

Орлик. (Вбігає). Ходім назад вельможний пане, відстали сердюки, вони не знайдуть нас.

Мазепа. Орлик, я бачити хотів Марію.

Орлик. Що ви говорите, мій пане! Ви стривожені і робити ще одну помилку, покиньте думку про Марію, себе спасать нам треба. Тікаймо звідсіля!

Мазепа. Тікати!... Куди тікати?.... Пропало і вмерти краще, ніж покинуту Україну мою! Хто-б думати посьмів, що все так стається ся, як сталося...

Орлик. Ще не все пропало, ми з помічю Султана се діло ще поправим; тим часом, ясновельможний гетьмане, послухайти мене, ходім звідсіля, на коней і за Дніпро майнем мерщій.

Мазепа. Тут все одно що за Дніпро — безпечно від погоні!... Йди до коней Орлик, а я тут відпочну!... Мені на сьому місці хочеться посидіти одному в послідний раз.

Орлик. Добре, йду! (Пійшов).

Мазепа. Утомив ся!... Мозок неначе рветися на шматки!... Одна, ще дві хвилини і я тікати повинен!... Як швидко все перемінилось, людське життя і смерть були в моїх руках!... Вчора власною рукою я керував своїм народом, сьогодня-ж зіставсь один, меж ворогами, — чужий всім!... Склоняю сиву голову свою перед могучим правом рока і тікаю! Гетьман Іван Мазепа, тікає з України, шукати помочи у Султана!... О, небеса! Я прогнівив вас в край — проливши кров невинну Кочубея!... Згинь, згинь!... Я зараз бачив Кочубея, в руках держав він голову свою, а з очей кріваві слози

падали на землю... Невідомий раніше страх опанував мною... Знов!... Трупи кругом!... Іскра, Кочубей!... Згиньте мертвіці!... Я чую гомін, тут люди є. (Ховається).

Я В А VII.

Виходить Василь, (виносить Марію).

Василь. (Положивши Марію). Утопилась..
Заснула вічном сном — нещастная моя голубка,
жертва гетьмана лихого, проклятого і Богом і
людьми! Деж ти тепер харцизе. Не вже живеш
і жити будеш.

Мазепа. (Виходить з схованки). Я тут!

Я В А VIII.

Виходить Орлик (ховається за дерево).

Василь. Гетьман!... Чи злий дух в його
личинї?

Мазепа. Я, гетьман, хиба не бачиш ти?...

Василь. Ти сатано! Обороняй ся харцизе,
коли в руці своїй тримати шоблю зможеш. —
(Нападає шаблею).

Орлик. (З за дерева стріляє, Василь падає,

підбіга до Мазепи). Ходім мерщій, там нас ждуть.

Мазепа. Стій, се Незбієнко, коханець Марії, я пізнав. На поєдинок смертний він право має, за ним зістав ся вистріл, він ще живий!.. Встань чесний лицар і стріляй, я жду судьби своєї приговора.

Орлик. Схаменіть ся, тікаймо! Не впору лицарство показувати!...

Мазепа. Проч! (до Василя). Я жду, стріляй!

Василь. (Підводить ся). Не маю сили, в очах темніє... (Осічка, пістоль падає з рук.)

Мазепа. Орлик, я живий! О, жите моє потрібне ще коли судьба його хранить. (Падає на коліна перед Марією). Прощай Маріє, прости! Не смерті, а щастя я тобі бажав! (Пальба). — Нас женутъ! Погонь близько! О, вперед мій Орлик! З безчестям тікаємо звідсіль, а з славою повернемось сюди! (Тікають.— Бійка, пальба).

